

ERRONKARIBARKO OIKONIMIA, MITOAK ETA ELEZAHARRA

Juan Karlos Lopez-Mugartza Iriarte
Nafarroako Unibertsitate Publikoa

Patxi Goenaga irakasle onari, eta ezjakintasunaren iluntasun gorrian euskararen argia piztu zidaten guztiei

O. Sarrera

Erronkari Ibarra Euskal Herriko giltzurruna zela esan zuelarik, Salvador Barandiaran (1956) ikertzaileak ez zuen kontuan hartu lur hau guztia noizbait Euskal Herriaren bihotzean kokatuta egon zela, erromatarren garaiko Euskal Herriaren erdi-erdian zegoela, lau puntu kardinaletatik euskal lurrez inguraturik. Garai haietan garrantzi handiko ibarra izanen zen Erronkari eta uste izatekoa da bere eragina hedatuko zuela inguruko euskara guztien baitan. Antzinean ez zen bazter hizkera izanen, erdiguneko hizkera baizik; ez zen erraina izanen, bihotza baizik, eta oikonimia galdu-tako tornuaren lekuko dugu.

Oikonimia herri bateko etheen izenez ez ezik, orobat beste eraikin askoren izenez ere arduratzen da, erroten, borden, parrokien eta elizen izenez adibidez. Gauza jakina da herri eta hiri anitz duen ibarra indartsua eta garrantzi handikoa dela. Jakin ere badakigu parrokia bat eraiki den lekuan herri edo herrixkaren bat dagoela edo, bederen, noizbait egon dela. Oikonimiak hauxe erakutsi digu: Erronkarin parrokia asko izan direla, hau da, herri anitz egon direla, botere eta eragin handiko ibarra izan dela Erronkari.

Erronkaribar zazpi udalerriz eta hustu diren zenbait herriz osatuta dago. Egun, Bidankoze, Burgi, Garde, Erronkari, Izaba, Urzainki eta Uztarroze dira harana osatzen duten herriak. Aldiz, galdu diren herri edo auzoen artean Burgiko *Urdaspal* (edo *Burdaspal*) eta Erronkariko *Nabarzato* dira ezagunenak. Dena den, hauek ez ziren bakar-rak. Roldan Jimenoren tesian (2002: 358-67) hustu ziren beste herri hauen berri ematen da: Erronkari aldean *Aniauz*, *Ainos* edo *Añues* eta Bidankozetik gertu, *Bidangoitz*. *Aniauz* herri hustuari dagokionez, toponimian *Anayçe* (1611 NPA)¹ bezala aipatzen da (egun, *Añaize*). San Migelen gurtzari eskainitako eliza omen zuen eta XIII. mendearen bukaerarako hustuta egonen zen egilearen iritziz. *Bidangoitz* herri hustuaz denaz bezainbatean, *Bidankozarte* deritzan tokian zegokeen. Bidankozeko auzoa izanik, herritik oso hurbil kokatuta zegoen eta San Sebastianen gurtzari eskainitako parrokia bat zuen, XII. mendekoa, gerora *La Asunción* izenpean ezagunagoa izan dena. Bestalde, Roldan

¹ Nafarroako Protokoloen Artxiboa (notarioen protokoloak); hemendik aurrera, NPA.

Jimeno historialariak ohar pertsonalean aipatu didanez, Burgiko inguruetan beste bost herri hauek zeuden: *Segarra*, *Uli*, *Urge*, *Cortes* eta *Cevera*, horiek ere gaur egun galduak.

0.1. Justo Bake, Eusebio Tolosana eta gainerako informatzaileak

Garrantzi handiko ibarra da Erronkari eta itzal handikoak ere lehengo eta egungo erronkariarrak: Erronkariko Julian Gayarre tenorea (bere izeba Juanari gutun bat gutuztiz euskaraz idatzi ziona), Gardeko Pedro Bereterra (Pedro Navarro deitua, Oliveto Kondea), Urzainkiko Gregorio Krutxaga gerrilarien buruzagia (Espoz eta² Minaren partidakoa), Izabako Markos (Lepantoko heroia), Aita Tomas Burgikoa (xviii. mendeko intelektual kaputxinoa) eta beste hainbat. Baina niri bereziki interesatzen zaizkidanak egungo gizon eta emakumeak dira. Ibarren historia egunez egun idazten dutenak beren neke eta bizipenekin. Horietako asko eta asko ezagutzeko eta beraien adiskidea izateko zortea izan dut. Orain, batzuk joan zaizkigularik, dolu eta damu dut haiekin gehiagotan egon ez izana, haiengandik gehiago ikasi ez izana.

Hauek dira, herriz herri, lan hau egiten laguntza eman didaten jaun-andreak, haientzat nire esker ona: Bidankozen, *Crisanto Pasquel Ornat* (almadiazaina); Burgin, *Carlos Zabalza Elizalde* (abeltzaina), *Caridad Tolosana Laspidea* (etxeoandrea), *Pedro Sanz* “Larranbe” (egurgilea), *Ana Maria de Zabalza* (etxeoandrea), *Hilario Glaria Urzainki* (abeltzaina), eta bere lehengusu “Cerrajero” (abeltzaina hau ere), *Eusebio Tolosana Alastuey* “Modesto” (egurgilea, almadiazaina eta Erronkaribarko etxeen atea ireki zizkidana); Erronkarin, *Arturo Gale* (udal langilea), bere emazte *Ana Maria Donazar* (etxeoandrea) eta *Constancio Barrikat Marko* (zinegotzi ohia); Garden, Juan Anaut Sanz (abeltzaina); Izaban, *Justo Bake Salbotx* jauna (bidegintzako langilea eta adiskidea) eta Orestes Tapia (Izabako alkate ohia); Urzainkin, *Nikolas Nekotx* “Argonz” (egurgilea, abeltzaina eta Justoren adiskide mina); Uztarrozen *Luis Landa* (udaltzain ohia) eta *Manuel Labairu Lasa* (abeltzaina).

Oikonimiaren garrantziaz eta gure informatzaileen lanaren balioaz ohartarazi ondoren goazen orain orri hauetara ekarri gaituztenak, alegia, oikonimoak, aztertzeraz. Banaka, hasiera batean; multzoka, artikuluko honen bukaeran.

1. Oikonimoak banaka harturik

1.1. *Mari*, Izabako izen berezia eta oikonimoen lehenengo osagaia

Erronkaribarren inguruko hizkuntzen eragina nabaria izateaz gainera, beste mota ezberdinetako eraginak ere aurki ditzakegu, ez hizkuntzaren mailakoak, sinesmen, kultura edo ohitura arlokoak baizik.

Belagoa aldean, adibidez, Arrakoko trikuharriaren ondoan ermita bat dago, Arrakoko Andre Mariaren gurtzari eskainia: *Arrakoko Santa Maria* (“la gleyse de Ste. Marie de arraco d’Issabe”, 1589.09.07 PADA).³ Inguru honetako oikonimian eta toponimian *Maria* edota *Mari* izenaren arrasto ugari daude: *Maridugi* eta *As Foyas*

² xix. mendeko frantsesen bando euskarazkoan hala idatzita (Patxi Salaberriren oharra; hemendik aurrera, Salaberri)

³ Pirinio Atlantikoako Departamenduko Artxiboak (Paue); hemendik aurrera, PADA.

de Santa Maria, Anson; kristau itxura duen *Andre Dona Maria* leku izena (egun *Entremaría*), herri berean; *Marixuri erreka*, Santa Grazin; *Andremaria* pertsona izena, Izaban; *Santa Maria*, Gardeko aurkintza.

Gerta liteke, hipotesia baizik ez da, *Mari* izen horietako batzuek (edo, apika, horiek horren maiz erabiltzeko ohiturak) jatorri paganoa izatea. Egiaz, bitxi da Ahüña mendiaren inguruko lur hauetako onomastikan Jaungoikoaren amaren izena hain zabaldu izatea; bitxiago oraindik, leskundarrek *Mari* euskal izaki mitologikoaren erre-presentazio bat, *Ionagorri* izenekoa, Auñamendian bizi zela kontuan hartzen badugu.

Bestalde, *Mari* hipokoristikokoaren erabilera normala eta orokorra da; horra hor *Maribitoria*, *Marijuana* eta *Maripaískola* Izabako etheen izenak, *Mariana* eta *Mari-txo* Uztarrozekoak eta, ildo beretik, *Mari* izena barreiatzen duten beste hainbat leku eta pertsona izen: Bidankozen, *El Vedado de Maricalda* (1910 EBNA)⁴ eta *El Mojon de Marigaldeburua* (1464 id.); Burgin, *Mari Gorri Viuda de Martin* (1671 NPA); Garden, *Mariañe* (“el dicho paco de mariañe junto a la errebiroa”, 1620 id.); Izaban, *Andremaria* Ros (1565 NPA), “mi tia Handremari” (1568 NPA); Anson, *Mariaderra* (“la punta de mariaderra”, 1665 UA);⁵ Santa Grazin, *Maria Alhorra* (1914 UA).⁶

1.2. *Lamina*, Uztarrozeko oikonimo eta goitizena

Laminek ba omen zuten egoitza bat Uztarrozen, errepidetik behera. Bainan, Jean Barbierrek (1929) erranen zukeen modura: “nahi bezenbat behaturikan ere, nehorik ez omen zuen deus jakiten ahal barne hartako berririk”. Euskal pertsonaia mitologikoaren orde, agian, meatze hitzaren erdal baliokidea izan genezake (*La Mina*), baina horrek ez du deus ere kentzen, herriak euskal mitologiaren bidez ulertu baitu oikonimoa, euskal mitologiak bere hatzak utzi baititu edonon.

Ildo beretik, herri etimologiak sortua, agian, baina *Welstanchauung* berberaren lekuko dugu Uztarrozeko *Basajeinburua* (1655 NPA) toponimoa. Honen oinarrian basa osinen bat egon liteke agian (*Basisaina* egungo aldaera da). Hala izan liteke, bereziki, Erronkaribarko toponimoetan azaltzen diren “j” grafia gehienak, kasu gehienetan, txistukari belar baten orde daudela kontuan hartzen badugu. Hori bai, ukatu ezin daitekeena da *Basajeinburua* entzutean, argi eta garbi, euskal mitologia datorkigula burura. Hortaz, gauza bera gertatzen zaigu Uztarrozeko *Lamina* etxearen izenarekin, edo Santa Graziko *Marithurrieta* errekarrekin.

1.3. Burgiko *La Borda de la Virgen* eta *La Casa de las Broxas*

Gorago esan den bezala, ermita ugari daude Erronkaribarren. Horietako batzuk aipatuak izan dira dagoeneko. Haiei garrantzi handiko beste batzuk gaineratu behar zaizkie: Bidankozen, *San Juan Bautista* (hondakinak) Argible mendirako bidean,

⁴ Erronkaribarko Batzar Nagusiko Artxiboak (Erronkaribarko Juntetxeko Artxiboa); hemendik aurrera, EBNA.

⁵ Udal Artxiboa (toponimoa edo oikonimoa kokatuta dagoen herri edo ibarrari dagokio, kasu honetan Anso Ibarrari; izenaren kokagunea zein den tokian tokiko Udal Artxibori eginen zaio erreferentzia); hemendik aurrera UA.

⁶ Kasu honetan Santa Graziko Udal Artxiboaz ari gara.

San Miguel Igariko bidean eta *La Asunción* edo *San Sebastián*; Erronkarin, *Ntra. Sra. del Castillo* eta *San Sebastian de Nabarzato*; Garden, *Ntra. Sra. de Zuberoa* Kalbeirako saihestokian; Izaban, *La Virgen de Idoya*; Urzainkin, *El Salvador*; Uztarrozen *San Cristobal*, *San Juan*, *San Nicasio* eta *La Virgen del Patrocinio*.

Gauza bera gertatzen da Burgin, eta oikonimiak argi eta garbi uzten du Ama Birjinari dioten atxikimendua, bere gurtzaren aldeko arrasto onomastikoak edonon aurki eta behin eta berriz errepikatzen direlako (*La Virgen del Camino*, *La Virgen de la Peña*, *La Virgen del Castillo*). Jaiera honi hertsiki loturik *La Borda de la Virgen* oikonimoa agertzen zaigu. Ama Birjinak ermitak eta elizak izateaz gainera borda bat ere bai baitu Burgin, ziur aski hemengo kristauak hobeki zaintzeko.

Hala eta guztiz ere, lehiakide zaildu batzuk ditu herrian, menderen mendetan katolizismoarekin batera sinesmenak eta erritu magikoak tartekatu baitira hemen. *La Casa de las Broxas* oikonimoa esandakoaren adibide garbia dugu. Etxe horretan bertan Burgiko sorginak biltzen zirela zioten.

1569 urtea zelarik, burugabeko salaketa batek Burgiko herria nahasi, astindu eta beldurraren zirrara herriko zoko guztietara hedatu zuen (cf. Idoate 1977). Inkisizioaren tribunalaren aurrean Burgiko neskato eta andre batzuk, Don Pedro de Lekunberri apaizarekin batera, epaituak izan ziren sorginak zirelakoan.

Don Pedro de Lekunberri Burgiko apaizak bizimodu lasaia omen zeraman bere herrian. Lagun handiak omen zituen, etsaiak ere handi eta bekaizkeriaz beteak. Apaiza ederki moldatzen zen herriko emazteki anitzekin, etxera ere gonbidatzen baitzituen. Gauean, emakume hauekin guztiekin ateratzen omen zen paseatzera. Ilargiaren argitan, herriko sarrerak seinalatzen zituzten gurutzetaraino hurbiltzen omen ziren. Bidean zihoazelarik, barre algarak eta ahots ozenak entzuten zirela zioten eta Ama Birjinari iseka egiten ziotela.

Bestalde, herriko haurrak ipurtargi bila joan ziren gau batean, txakur baten antza zuen zomorro beltz adardun eta nazkagarri bat atera zitzaizen erreka ondoko belarren artetik. Grazietak, neska txikiak, piztitxoa altzoan hartu eta ferekatu egin zuen: *la dicha gracieta (lo tomó) en la halda y lo començo a maytear con las manos.*⁷ Grazietaren amak eta amonak sorgin ospea zuten Burgin eta Don Pedro de Lekunberriren lagun minak omen ziren.

Neskatoak izaki higuigarri hura eskuetan izan ondoren bere lagun bati bota zion eta mantalean erori zitzaion. Izuak eraginda *Jesus!* esan zuen eta, aldi berean, mantala tenkatu ere bai. Orduan, tenk egitearen ondorioz edo, agian, Jesusen izena aipatze hutsarengatik, batek daki, animalia beltzak jauzi egin zuen eta desagertu zen sastraken artean. Lekua ongi arakatu arren, ez zuten berriro aurkitu. Ikustezin bilakatu ote zen beldurrez, umeak lasterka Don Pedroren etxera joan ziren gertatutakoa kontatzera, baina han ez zuten apaiza aurkitu, eta bai, ordea, Grazietaren ama. Emakumea sukaldean ari zen lanean, baina etxe berean, ukuiluan, aker beltz izugarri bat ikusi zuten. Beldurtu ziren berriro. Sukaldeko andreari, Grazietaren amari, gertatutako guztia kontatu zioten zehatz-mehatz, baina hura, zirkinik ere egin gabe, ez zen batere izutu. Aitzitik, Jaungoikoaz arnegatzeko konjuro batzuk erakutsi omen zizkien:

⁷ 1569.09.08, Nafarroako Elizbarrutiko Artxiboa (hemendik aurrera, NEA), 4. karpeta.

Burgi, 1569.09.08: «No sabe q. cosa es ser bruxo nj echizero nj como se haze ni mal de lo q. destiene y q. las accusad. y las demas p.sonas q. ha declarado andaba corporalmete y como andan las p.sonas bivas y que no sabe ella la distinzion del cuerpo y del anima y que quando las accusadas llamaron *literna, literna* y salio de una balsa q. esta Junto al Rio una cosa viva como u perrico pequeño esta q. depone y sus compañeras estaban cerca de la dca. balsa junto a la huerta de m(ari)a Gallues y la dca. balsa es entre los vergales y quan grande sea no sabe, y quel sapo tiene su cabeza corpo y pies y si le demuestrando cognofreza y que las palabras formadas que la dca. maria lucea le hizo Renegar a esta que depone fueró estas, *Arnega eçaçuey Janguoycoaz, eta andre donamariaz, eta aien semeaz, eta santa anna eta aytaz eta azcari guciatz*, q. quieren dezir en Romance *Renegad de dios y de <Sata> maria y de su hijo y de sata anna y de Dios padre y parietes...* = *Arnega eçaçuey Janguecoaz eta andre-donamariatz eta Saintu eta sainttaez, ama eta aytatz eta ascaçiguçuey* q. quiere dezir en Romance *Renegad de dios y de nuestra señora Sata-maria y de todos los santos y sáts y de vros. padres y parietes...* la dicha maria lucea p(er)suadida esta q. depone y a las demas a que Renegasse en bascuéce era las siguietes *Aurrac arnega eçaçuey Janguycoaz eta andredonamariatz eta Saintu eta Santa guçuey eta aytatz eta amaz eta ascaçi guçuey*». Nafarroako Elizbarrutiko Artxiboa, Erronkaribar, Burgi, 4. karp. Parte argitaragabea.

1.4. *Larranbe*, *Bidankozeko* eta *Burgiko* oikonimo eta goitizena

Inkiszioaren jazarpena itzela izan zen arren, sorginekiko lotura ez zen erabat ezabatu eta ez dago oraindik ere guttiz atzendurik. Bidankoztarrei *belaginak* goitizena eman ohi zaie. Izaban *Bedagin Pikua* leku izena dago. Ansoko muga *Akarregia* aurkintza dago. Sorginen inguruko ipuinak ugariak dira Erronkaribarren. Honen adibide bezala, hona hemen Silvia Calvo Petrotx andreak, gaztea zelarrik, *Larranbe* etxeko almadiazain bati gertatu zitzaionaz ibarreko boletinean (1982) idatzi zuena. Salbaterra Ezkako zubikoan suertatu omen zen pasadizoa:

Cuentan las leyendas que en cierta ocasión, subían unos almadieros de dejar la madera en Zaragoza, y al llegar al puente Salvatierra vieron que había una cabra. Al acercarse a ella vieron que tenía mal en una pata, por lo que no podía andar. Como entonces escaseaba la carne uno de ellos decidió cogerla y, cargándosela sobre los hombros, la subió hasta Burgui. Al llegar al puente decidió descansar. Cual no sería su sorpresa cuando al dejarla en el suelo, la cabra se volvió y le dijo: —“Gracias Larrambe. Pensabas comer carne, pero no la catarás”. Y dando un salto desapareció.

1.5. *Martinmoro*, *Uztarrozeko* oikonimoa

Sorginez gainera, beste batzuk ere ba omen ziren Erronkaribarren, eta hauek ere inkiszioaren helburu izaki: agoteak, ihesari emandako fedegabeak, eskumikatuak, mairuak... *Martinmoro* Uztarrozeko oikonimoa da. Bada Burgin leize zulo bat *La Cueva de los Moros* deritzana eta Ustaizeko muga aldean *La Muga del Moro* izeneko aurkintza. *Mairuturria* (*Mari uturria* edo *Mairi uturria* ote?) Urzainkiko toponimoa da eta *La Fuente de los Moros*, Burgikoa. Erronkariarrak burrukatu ziren Abderramannen kontra (“un Rey Moro de Cordo[b]a cla[ma]do Abderramen”, 1412 NPA), eta lepo egin zioten. Mairuak eta *mairiak* beti egon dira present Erronkarin.

Inkiszioa beldurgarria bazen ere, askatasun egarriz zebiltzan horientzat hori ez zen oztopo. Askoz ere gutxiago, Erronkariko mugak mundu aske baten atariko atreak baziren. Horregatik, ihesean zebiltzan esklabo anitzen igarobidea izan ziren.

1634an ihesari emandako hiru esklabo mairuren ezaugarrien deskribapen zehatza zabaldu zuten soldaduek muga aldeko herrietan. Horietako bat, *Mostaffa*, erdaraz hobekien mintzo zena, gizon garaia zen, biboteduna, eta bere masailean *REY* hitza burdin goriz zizatua zeraman, erregearen galeretan izandakoek haragian xakiturik eraman ohi zuten seinale bera... Berarekin topo egitekotan, ez fidatzeko aholkatzen zuen agiriak, oso azkarra baitzen eta jendea engainatzen trebea. Beste iheslariak *Muza* eta *Amette* ziren. *Mostaffa* bezala, hauek ere, Doña Maria de Cardona andrearen esklaboak. Emakume horrek sari bat agintzen zion mairuak harrapatu eta etxera itzularazten zizkionari, *Mostaffa* esklabuaren eta gainerakoen beharra omen zuen eta:

Erronkaribar, 1634.02.16: «Los esclaus de mi señora doña maria de cardona se an ydo esta noçe descolgandose por las murallas y porq. es a notiçia Van por essas partes Vista esta pondra VM. particular cuidado y diligen[ç]ia en q. se les de Alcançe y busquen q. ademas de que dare entera satisfaçion deste cuidado y o lo estimare, mucgo y assi le ponga VM. como se quedan hauer gu(ard)a dios a Vm[er]ce]d Don Albaro Sr. de ora y çuñiga Para todas las Tier.as deste Rey.o en nom.e de Doña maria de Cardona mi señora mug.r que fue de don luys brauo de Acuña mi señor que goza de dios prometo y assiguro quarenta escudos a qualquiera persona, o, personas q. prendiesen tres moros que se an ydo de su cassa cuyas señas son las q. lleua el soldado, q. enseñara esta çedula q. permito saque Vn tanto de ella qualquier es.o del lugar adonde llegare como de las señas para que entienda a thener cunplimi[ent]o lo que se promete en ella fecha en pp.co A diez y seys de febrero de mil y seysçien.os y treyn.a y qua.o, Don Diego fernande de Vouadilla Por otro lado sacado de su original que para este efecto, me entrego Juan de yrurita soldado A mi, Hernando Georges.o. = Las señas de los tres Moros que se an ydo a mi sra. la Virreyna doña maria Cardona que se llaman Mostaffa, Muca y Amette son las siguientes Mostafa, vn moro alto berbemejo y el cauello de la mesma color Vigotte grande herrado en entrambos, maxillas de la casa con Vnas letras que dizen Rey = porque a sido moro de galera abla muy Vien y claro español y su lengoa de moro, y otras y assi es menester no fiar de el por que sabra engañar y tener mucga quenta con estas señas, aduirriendo que aunq. andauan Vestidos de luto, con calcon y Vaquetilla, que es a modo de ropilla, medias, mangas en los braços y auierta por los pegos puede ser que ayan lleuado otros Vestidos de color que teniã de librea con sus alambres cortados de la misma manera y color acetyunada y acaso no lleuara estos porque se echa de ber son Vestidos de moros, yran disfrazados de otra manera y assi es menester grande quenta con las señas el dho. moro llamado muça, no es tan alto como mostafa, sino algo mas pequeño aun q. pocco, pero muy corpulento mas q. el otro, moreno, de rostro, cauello negro con un copette aunque puede ser se le aya quitado, Vigotte negro que tira algo a castaño no grande y caydo, no abla sino muy mal español y se conoçe ser moro en la pronunçacion es lleno de rostro, y risueño y ojos muy Vios el otro es negro atçeado mas pequeño que los dos muy corpulento y trauado de piernas, no tiene copette, como muça, sino cauello corto, negro, y escrespado, no tiene Vigotte sino Vnos pelos negros, mal compuestos, es muy Ancho de cara abla su lengua arauiga y no español = sino algunas palabras mal pronunçadas = Horden del señor virrey en Raçon de la fuga de Vnos esclaus.» Nafarroako Protokoloen Artxiboa (NPA), Erronkari, 16. karpeta, Hernando George menor notarioa.

1.6. Bizkaitarra eta eskumikatuak

Mairuena ez zen, halere, ihesaldi ospetsu bakarra. 1584an gertaera bitxi bat gertatu zen. Otsein bizkaitar bat, bere jabearengandik ihesean omen zebilena, Erronkarrira iritsi zen ugazabari lapurtutako bi mandoekin. Finean, muga gainditzea lortu eta nagusiari lapurtutako burdinaren salmentan eskuraturiko diruarekin bizimodu berri bati ekin ahal izan omen zion.

Sorginak, mairuak, juduak eta gainerako “gaizkileak” kristau onen modura bizi ez zirenez, zigortu nahi izan zituen Inkisizioak. Halere, behin baino gehiagotan, zail samar egiten zitzaion jakitea nor zen sorgin, nor mairu, nor judu. Batzuek kristau onaren itxura egiten bazuten ere, ez ziren kristauak. Beren etxeetan era ezkutuan, eta inork ikusten ez zituenean, paganoen, juduen edo musulmanen errituak betetzen ari ziren horientzat, eskumikatze dekretuak aldarrikatu zituen Inkisizioak.

1642an txakur ezezagun batzuek Erronkaribarko jauntxo bati idi bat hil zioten. Txakurrak norenak ziren ez zekitenez lekukoak bilatu nahi izan zituzten auzia argitzeko. Lekukorik ez zegoen, ordea, eta ezinezkoa izan zen errudunak harrapatzea. Baina idiaren jabea itzal handiko gizona zen eta Inkisizioa bere alde zeukan. Txakuraren jabe ezezagunen kontra agindu bat argitaratu zuten esanez beren burua eman zezatela edo, bestela, zeruko atea itxita izanen zituztela betiko. Hala eta guztiz ere, gaizkileak ez ziren agertu eta, orduan, gaiztakeriak zigorra merezi baitu, Inkisizioak txakuraren jabeen eskumikua aldarrikatu zuen, jabeak nor ziren edo txakur deslailak ote ziren jakin gabe.

1.7. Higanotak eta baskoak

Erronkarin, belagin eta gaizkile ezezagunez gain beste sineste hausle batzuk ere baziren, denak Inkisizioak jazarriak eta, harrapatuz gero, sutara bidaliak. Pirinioz haratagoko lurretan, heretikoak ere jazarriak izan ziren urrikalmendurik gabe. Babeslekurik ez zen lur haietan. Biarnoko edo Zuberoako higanot heretikoak, ahal zutelarik, Nafarroa Garaira igarotzen ziren ihesean. 1596an erregearen kapitain orokorraren aginduz erronkariarrak gerrarako prestatu ziren, mugaz bestaldetik etor zitekeen higanoten uholdea geldiarazteko.

Hala eta guztiz ere, erronkariarrek oso erlazio estua eta, gehienetan, ona izan ohi zuten iparreko beren aldameneko biarnes eta baskoekin (Iparraldeko nafarrak eta zuberotarrak beraiek). Horregatik, Frantziaren aurkako gerra aldarrikatu zelarik, Espainiako erregea mesfidati agertu zen, hegoaldeko nafarrek iparraldekoiei eman ziezaieketen balizko babesarengatik. Iruñeko azokan bertan Iparraldeko sosa (*cornados de bascos y bearne*) onartzen zen hemengoa balitz bezala. Horregatik, erregearen ordezkariak diru horren erabilera debekatzen saiatu ziren behin eta berriz, ez osoki zorte handiz:

Iruñea, 1593.03.24: «Don PHEIpe Por la gracia De dios Rey de castilla de navarra... A quantos la P[rese]nte veran e oyan hacemos saver que se nos a echo Relacion que contraveiniendo a nuestras leyes hordinanças y Provisiones Reales echas cerca de la moneda de algunos dias a esta Parte en esta n[uest]ra ciudad de pamp[lona] y en otras ciudades Villas y lugares de este n[uest]ro Reyno de navarra se a començado a

destrubuir Por personas que no se save çierta moneda de cobre menuda, menor que los cornados que se labran en la casa del amoneda (sic) desta dicha Ciudad de Pamp. que Paresce ser labrada en tierra de bascos y bearn y que pasan y corren por cornados siendo la tal moneda de menos ley y peso y balor que tres Pieças della no balen tanto como un cornado deste Reyno... todos los que tubieren de las dichas monedas de cobre y cornados de bascos y bearne y otras quales quiere de bellon de Reynos estranjeros se desagan dellas y las saquen deste dicho n[uest]ro Reyno.» NPA, Erronkaribar, 4. karp., Miguel Punt notarioa.

Iruñeko Jarauta karrikaren izena bera ere erlazio honen lekuko da (cf. *Chéraute*, eusk. *Sohüta*): *Peyrot de eyendoy (e)t domingo ancaña Vezinos del lug(a)r de xarauta de la Tierra de Sola de françia* (1603.01.02 NPA).

1.8. Agotak

Jendetan den ederrena omen duzu agota. Esaera zaharrak hala omen dio bederen. Izan ere, agotak oso langileak, esanekoak eta apalak izatera behartuta zeuden, beren herrietan jazarriak izan eta beti norbaiten menpe egotera eta obeditzera derrigortuak zeudelako. Hala eta guztiz ere *Joan eličalte agote de garde* (1612 NPA) gizon menderakaitza zen. Erronkariarren iritziz, agot harrotua, bertakoen nagusitasuna zalantzan jartzera ausartzen zen lotsagabea. Joan Elizalde agota hor barna ari omen zen esaten (irain larria eta, gainera, ilegala zela jakin arren) bere guraso, aiton-amona eta berraitona guztiak erronkariarrak bezain onak zirela.⁸ Hori gutxi balitz, Garden bizi zen arren, Joan Elizaldek ez zuen ez Gardeko ez ibarreko bazkalekuak gozatzeko eskubiderik eta, hala eta guztiz ere, ez zuen kasurik egiten. Eta ibarrari baimenik eskatu gabe abereak erosi eta alhatokietara eramaten hasi zen temakeria handiz, erronkariarra balitz bezala, harik eta atxilo hartua izan eta bere errua publikoki aitortu zuen arte.⁹

Gardeko agot hau bezain mutiria zen beste bat bizi omen zen Bidankozen: *Juanes urdin acos agote de vidangoz* (1623 NPA). Hau ere harroputza erronkariarren iritziz, ez baitzuen onartu nahi eskubiderik ez zuela erronkariarrek beren janzkeretan zeramaten azpildura gorria erabiltzeko. Halere, Juanes Urdin Akozek ez entzunarena egiten zuen behin eta berriz, nahiz eta ongi jakin isuna ezar ziezaioketela edota kartzelatua izan zitekeela berehalaxe. Baina bera ez omen zen horregatik beldurtzen. Finean, kartzelatu eta isuna jarri ondoren azpildura gorria kendu omen zioten, baina ez zuten halere agot hezikaitza menderatzea lortu:

⁸ "... parecio pnte. en la casa del Concejo de la dicha villa uno llamado *Ju.o eličalte* abitante en la v.a de garde de la casta y opinion de agotes y dixo que el esta preso por mandado de los alles. de la Junta de la valle de Roncal por auer dicho ante ellos q. el y sus (padres) aguelos bisaguelos son tan buenos como todos los q. estaban en la dicha junta." 1612.06.22, NPA.

⁹ "... en qnto. a lo del ganado tambien Conocia y Conoçe no poder gozar las yerbas y aguas de la dicha valle sin su boluntad y Consentim(en)to y por lo que a errado y faltado a Su oblig(aci)on q. tenia de manifestar a la dicha valle, le pidia y Suplicaba Ussen Con el Con la equiedad y buena gra(cia) q. pudieren y q. desde agora promete y se obliga de pag(a)r el erbago de su ganado y q. no Comprara mas sin el Consentim(en)to y boluntad de la dicha Valle para gozar las dichas yerbas y aguas de la dicha valle." *loc. cit.*

1623.04.12: «En la Villa de Roncal a doze de abril de mil ses[cien]tos veynte y tres años el señor Ju[anc]o Conget al[ca]ll[d]e Juez hor[dinari]o de la dicha villa en Cumplim[ien]to de la m[er]ced y privilegio Concedido por el ex[celentis]mo Señor virrey deste Reyno a los hijos originarios de la valle de Roncal en que solos ellos y no otri pueda traer en sus capotes el Ribete Colorado y abiendo[se]le notificado la dicha m[er]ced a Ju[an]es urdin agote Residente en la v[ill]a de Vidangoz por p[rese]ncia de her[nan]do Jorje es[criba]no Real para que atendido q. no hera hijo originario de la dicha valle quitase de Su capote el Ribete colorado dentro de dos dias y por q[ua]nto no abia Cump[lid]o con ello ayer martes le quito el dicho Capote y le multo con quatro du[ca]dos aplicados la metad para el fisco de su mag[esta]d y la otra metad para la valle Sobre lo qual le tenia pre[se]sso en la Carcel pu[bli]ca de la dicha v[ill]a a pag[a]r la dicha multa y assi el dicho sr. alle. en p[rese]ncia de mi el dicho es[criba]no y le dio bolbio y Restituyo el dicho capote al dicho Ju[an]es urdin abiendo quitado del los Ribetes colorados, y en Seguiente domingo ezquer Jurado de la dicha villa de vidangoz por y en non[br]e del dicho Ju[an]es vrdin dio y pago los dichos quatro du[ca]dos de Cuya paga doy fee yo el dicho es[criba]no de aberles Recebido el dicho sr. al[ca]ll[d]e e quien le dio libertada de la prision en que estava y dello me Requerio hazer auto Siendo tes[tigos p[edr]o aysa alle. de vidangoz y Ju.o Larequi vez[in]o della y firm[a]n los q. sabian con mi el es[criba]no = Joan conget, Pedro Aysa, joan larequi = Passo ante mi, Luys Ros.» NPA, *Auto de la prision de Juanes urdin acos agote de vidangoz*, Erronkaribar, karp. 22, Luys Ros notarioa.

1.9. Pax, Izabako oikonimoa

Erronkaribarren bizi arren etxea izateko eskubiderik ez zutenen aurkako auzietan bakea nola lortzen zen jakin ondoren (longainetik azpildura gorria kenduz, erronkarriarren nagusitasuna onartuz), jakin dezagun orain bakea nola lortzen den etxea izateko eskubidea zutenekin. Izabako oikonimo batek bakea lor daitekeela dio.

Pax Izabako etxe izena Erronkaribarko antolaketa administratiboarentzat garrantzi handikoa den gai batekin erlazionatu behar dugu: baketan sinatzen ziren erkidegoen arteko bake akordioen gaiarekin, hain zuzen ere (cf. Polge 1977).

Batar Nagusiaren bilera garrantzi handikoa zen Ibarren barnean bakea gorde ahal izateko. Bilera hori ez zen ospea zuen bakarra, beste arlo batzuk antolatu eta kudeatzeko ere baziren beste bilkura garrantzitsu batzuk. Abereen kudeaketaz hitz egiteko edo inguruko ibarrekin zituzten akordioak berresteko batzarrak egin behar zituzten urtero. Haien artean, sona handikoa zen ibarreko abereen ustiapenari buruzko auziak argitzeko Urzainkin biltzen zen *mesta* izeneko batzarra.

Erronkaribarrek ibarren barneko antolakuntza arautzeaz gainera, ondoko herriekin zituzten lur mugakideen bazkagien gozamina arautu eta hitzartu egin behar zuten, mugaldeko alhatokiak, oro har, eztabaidatuak izaten baitira eta, ondorioz, gaizki ulertuak sor daitezke. Jakina, lurra norenak diren argi ez dagoelarik eta, herrak aharrrak pizten ditu. Arazo hauek edota ibarren arteko bestelako liskarrak konpontzeko urteroko batzarrak egiten ziren auzipean zeuden lur horietan. Bilera hauek egiten ziren lekuari, eta luzapenez, bilera berari, *bakuak*, hots, batzeko lekuak,¹⁰ deitzen zitzaien. Konparazio batera, aipa ditzadan bi hauek: Izabako eta Santa Graziko mu-

¹⁰ Txomin Peillenek gutun pertsonalean adierazia.

gan kokaturik den *Bakhu Egingia* aurkintzan egiten zen bakua eta Bidankozeren eta Zaraitzuren arteko mugan dagoen *Bakelekua* edo *Bakuelekua* aurkintzan egiten zena, *Junta de Zaltungorri* izenez ere ezagutua.

1.10. *Patxaban*, Bidankozeko borda izena, eta *Hiru Behien Zerga*

Bakuaz ari garelarik, Bidankozeko *Patxaban* oikonimoa (edo *Patxapan*, *Paxapan*, batzuek ahoskatzen duten moduan) bake akordio ezin ospetsuago batekin lotu beharko dugu: *Hiru Behien Zergarekin*, hain zuzen ere, borda izen honek ‘bake engoitik’ esan nahi baitu, hots, gaskoieraz, “paz avant”. Izan ere, esapide gaskoi horren garapena edo desitxuraketa da: “lebantando las manos todos los dhos. Jurados digeron y respondieron que Assi Juraban y amen diziendo por tres vezes *paz aVant paz aVant paz aVant*” (1649 NPA).¹¹

Azkuek bere hiztegian jaso zuen bezala, “Erronkaritarrak, Bearnesen kontra burzegitu zrelakotz, urteoroz Ernazera iror beiantxaren txerka xoaitan dra”. Urteror-urtero, inoiz ere hutsik egin gabe, uztailaren 13an. Erronkaribarren eta Bareton ibarraren arteko *bakua*, erdaraz *Junta de Ernaz* izenez ezagutzen da, izen bereko aurkintzan egiten delako. Fazeria hau oso ospetsua da Pirinio osoan, elezaharra eta tradizioa, hilketak eta mendekuak, zergak eta ordainsariak, bertan nahasten direlako. Izan ere, *Hiru Behien Zerga* balizko liskar baten ondorioz sortu zela diote, Petri Karrika artzain erronkariarrak Peyrot Sans Soulé artzain baretondarra *Pescamou* izeneko iturriaren ondoan hil zuenean. Biek uste zuten iturria berea zela eta beren abereei edaten emateko lehentasuna zutela. Herri mugakideen aharrak maiz gertatuko ziren *patzeriak* sinatu baino lehenagoko garaietan, lurra norena zen edo nork goza zezakeen erabaki zuten arte.

Auzia ebazteko 1375ean sinatu sententzia arbitralaz baliatzen dira. Ebazpenak arau garbiak ematen ditu bi ibarren arteko zedarriztapenez, iturri eta bazkagien erabileraz, abereak bahitzeko eskubideaz eta behien zergaz. Akordioa gaur egun arte gorde da eta osasuntsu dabil, zerga baino gehiago jai bilakatu delako, alde bateko zein besteko alkateak Semartin Harrian urtero biltzeko aitzakian. Hitzarmena guztiz bizirik dago oraindik ere eta historia osoan ez da ia sekula ere bertan behera utzi. Naziek lortu zuten urte batez bilkura debekatzea baina, oro har, inoiz ere hutsik egin gabe egin den bakua dugu honakoa. Erronkariar ospetsuenak ere Semartin Harrira igo dira, bai eta hantxe bestaz gozatu ere; izan ere, 1883koaren aktan, Julian Gayarrek berak bere sinadura gaineratu zuen hara bertaratu ziren lekukoaren artean.

1.11. *Belaiturri* Izabako oikonimoa, urez bete ardo ematen duen iturria

Bakea egitea betiere ona da. Ondoko ibarrekoekin, *Patxaban* oikonimoak agintzen digun bezala, edo etxekoneko, barride eta aldameneko guztiekin, Izabako *Belaiturri* oikonimoak gogora ekartzen digun bezala, *Belaiturri* etxe ondoko putzua hainbat liskarren eta irainen lekuko isila izan baita. Ondoko aipuan jasotzen den

¹¹ *Paz aVant* (1649 NPA), *Paz avant* (id.), *Paçaban* (1650 id.), *Paçaban* (1651 id.), *Pazaban* (1667 id.) *Pazaban* (1675 id.). Cf. Le Blant (1920), Loné Peyret (1989) eta Papy (1986).

bezala, batzuen iritiz hango ura erabilia izaten omen zen tabernan saltzen zen ardoa bustitzeko pixka bat:

Izaba, 1593.03.22: «Constituydos en persona Joan barricat tanto por si como marido y conjunta persona de maria algarra su mujer y lucia lorro moça... contra anesa ezquer viuda Vz[in]a assi bien de ysaba sobre que le acusan haber dicho en presencia de muchas gentes que la d[i]c[h]a lucia lorro es una ladrona y alcahueta y mal aportadora de cosas y sobre que acusar a catalina bornat hija dela dca anesa ezquer que por lo mismo publicamente en presencia de muchas gentes ha dicho y tratado a la dca maria algarra que es muger que se cabalga a sombra de cualquier mata y que si es rica es *la fuente de Velayturri* le ha hecho dando a entender q. las vezes q. ha vendido vino por taberna lo ha hecho vendiendole vino agoado...» NPA, Erronkaribar, Izaba, 6. karp., Miguel Punt notarioa.

1.12. *Rey* Erronkariko oikonimo eta deitura

Bada Erronkari Hirian oikonimo adiera garbiko bat: *Casa el Rey*; Jose Primitivo Garateren, Juan Mendigatxaren eta Valentin Torrearen etxea izan dena. Argi dagoen bezala, *Erregearen Etxea* dugu oikonimo honen itzulpena. Duda izpirik ez dago. Gardena omen. Izan ere, *Casa Real* Gardeko etxe baten izena da eta, beraz, zalantza izpirik ez dago erregeari erreferentzia egiten zaiola. Dena den, gauzak ez daude horren garbi *rey* izena aipatzen den kasu guztietan.

Behin baino gehiagotan ahaztu egiten zaigu gure auzo erdara iparraldean ez dela menderen mendetan frantsesa izan, gaskoiera baizik, hau da, biarnesa. Eta frantsesizat hartzen dugu maiz frantsesa ez dena. Eta frantsesaren bidez azaldu nahi dugu maiz frantsesaren bidez azal ezin daitekeena. Halako gauza bat gertatu da *La Tabla d'eths Tro(i)s Rois* toponimoarekin, denok frantsesaren bidez *La Table des Trois Rois* irakurri eta ulertu egiten baitugu, *Hiru Erregeen Mahaia* balitz bezala. Baina ez da hala. Gaizki itzulitako toponimoa dugu honako hau, oinarria gaskoia duelako eta ez frantsesa. Mendi honen benetako izen nafar-aragoiarra hauxe da: *El Pueyo de Nay* (1623 Anso UA), honela jaso baita alde honetako dokumentazioan.

Egia esan, biarnesez artikulua femeninoa *era* da eta maskulinoa *et(h)*, baina toponimian notarioek, okzitanez eta beste lekuetako gaskoiera ezagutzen zuten zere, *la* nahiago zuten femeninoan, eta, eskuarki, maskulinoan *et* onartzen zuten. *Tabla* erronkarieraz eta hemengo biarnesez ez da 'mahaia', 'adua' baizik, edo bigarren adieran, 'lursaila'. Bestalde, *tro(i)s* biarnesez 'zati' da, erdaraz 'trozo' (ikus Burgi, *Zati-berri* 'el trozo nuevo'). Erronkarin hitz hau erabili ohi da Larrako zatiak izendatzeko 'Los Trozos de Larra'. Bukatzeko, derradan *rois* hitzak (hainbat aldaeraz eta grafiaz, v. gr. *roayes*¹²) biarnesez 'gorriak' esan nahi duela eta nafar aragoieraz *royos*, *royas* hitzek adiera horixe bera dutela. *Arrigorrieta* toponimoaren adiera 'haitz gorriak' edo 'belarrik gabekoak' den bezala, *La Tabla d'eths Trois Rois* toponimoarena, gaztelaniaz,

¹² Kontuan har, halaber, *-ix* bukaera (edo *-is* hegoaldeko agirietan) *-its* grafia ordezkatzeko erabilia izan ohi dela Biarnon (Erronkarin, oro har, *-tx* bezala garatzen da): *Jean Amoroi*x (1838 Borca PADA), *Jerôme Phordoy Arracoix* (1914 Santa Grazi PADA), baina *Phordoy Aracoits dit Jeandoy* (id.), *Baretous et d'Urdaix* (1466 PADA), *Bassagaix* (Eskiula kart.), *Uhaix errequida* (1832 Larraine PADA), baina *Uhaits gagneco alhorra* (id.). Cf. Anso, *la Espelunga de Beis* (1750 UA), *la Espelunga de Boneis* (id.)

La Tabla de los Trozos Pelados da eta ez *La Mesa de los Tres Reyes*, non *tabla* lur zati bat baizik ez den.

2. Erronkaribarko oikonimoen zerrenda

Estornes Lasak (1977) ematen duen etxeak izendatzeko ereduari jarraikiz,¹³ kasu guztietan aldaera sinkopatuak erabili beharko genituzke, betiere inesiboaren arrastoa agerian utziaz (cf. halaber, Mitxelena 1973: § 209). Dena den, dokumentazioan ez da bide hori jorratzen eta artikulu honetan nahiago izan da edutezko genitiboaren erabilera proposatzea, aldaera sinkopatua (*rna*) hautazkoa izanik. Bestalde, kontsonante afrikatuen grafiari dagokionez, artikulazio puntu hobietakoak edota bizkar hobietakoak ez dira kontuan izan eta frikaritzat edo, bestela, afrikatu sabaikaritzat hartu dira, Erronkarin gauzatze afrikatu gehienak azken mota honetakoak baitira (cf. deit. *Krutzaga*).

2.1. Erronkaribarko oikonimian aipatutako pertsona izen bereziak

Bidankoze, iz. berez. ANBROSIORENA / CASA AMBROSIO (e.b.).- *Anbrosio, Antxon, Bernabe, Diego, Fernando, Luis, Pedro, Zezilio*.

Burgi, iz. berez. ALEJANDRORENA / CASA ALEJANDRO (e.b.).- *Alejandro, Demetrio, Esteban, Ferniando, Jorge, Juana, Julio* (Done), *Justo, Karlos, Kristino, Lazaro, Leon, Luperzio, Mariajuana, Martin, Migel, Pablo, Paskoal El Barbero, Paskual, Pedro, Pristino, Ramon, Roman* (On), *Severino* (“es Lázaro”).

Erronkari, iz. berez. AGUSTINENA / CASA AGUSTÍN (e.b.).- *Agustin, Andres, Balentin, Bautista, Benilde, Bizente, Domingo, Esteban, Feliziano, Felipe, Felix, Franzisko, Karlos, Katalina, Kosme, Makareno, Marzial, Monika, Paskual, Pedro Franzisko, Petri*.

Garde, iz. berez. DAMASORENA / CASA DÁMASO (e.b.).- *Damaso, Hilarion, Kasilda, Katalina, Kristobal, Martin Txipi, Marzelo, Matias, Paskual, Sabina, Santxo*.

Izaba, iz. berez. ALONSORENA / CASA ALONSO (e.b.).- *Alonso, Andresa, Antonio, Baldomera, Balentin, Baleriana, Basilio, Benigno, Benito, Biktor, Biktoriano, Dionisio, Estanislao, Eulogia, Faustina, Federiko, Fortunato, Franzisko, Gabina, Gabriel, Gaspar, Gervasia, Jazinto, Joan, Jorge, Jose Antonio, Juan Paulo, Juan Paullo, Juana, Juanengrasi* (Juana Engrazi), *Kasimiro, Kaietano, Klemen, Kuntxa, Leon, Leonides, Lola, Lorenzo, Luzia, Luis, Makario, Magdalena, Marzela, Marzelino, Mariajuna, Maribitoria, Marijuana, Maripaiskola, Marta, Matea, Matilde, Migela, Paskual, Paskuala, Paulina, Pedro Ziprian, Pelaio, Petri, Petronila, Pio, Plaio* (Pelaio), *Primitiva* (la), *Prokopio, Robustiano, Rogelia, Salbatro, Sanson, Sanzo, Telesforo, Tomas, Zebrian, Zesario, Zezilio, Ziprian Luis, Ziriako, Zoilo*.

Urzainki, iz. berez. ANGELORENA / CASA ÁNGELO (e.b.).- *Angelo, Balero, Bruno, Enrike, Froilan, Gazpar, Juan Migel, Kintin, Nazaria, Pedro Juan, Pedro Martin, Pello, Santiago, Tiburzio*.

¹³ Aip. egil. (‘casa’ s.v. 2.): «*Baita*: la casa de Pedro, *Betiri Baita*, y por sufijación, *-enea*: sí en casa de Patient, no en casa de Federico, *bai Potientienean*, ez *Federikonean*.» Patxi Salaberrik ohartarazten didanez, *Bair*-dun etxe izenak Euskal Herriko alderdi jakin batean baizik ez dira erabili: Lapurdin eta Bortze-rietan (ez Etxalarren) Iturenaino.

Uztarroze, iz. berez. AGUSTIN BAITA, AGUSTINENA / CASA AGUSTÍN (e.b.).- *Agustin, Andres, Baltasar, Benito, Ciprian, Estebafre (Esteban (Freñando?)), Gregorio, Hilarión, Idefonso, Jose Niño, Mariana, Martin, Mixel, Pilar / Pilart (cf. deit. Bidart), Roldan, Rufino, Tadeo, Ziprian Antonio, Ziprian.*

2.2. Erronkaribarko oikonimian aipatutako deiturak

Bidankoze, deit. ALGARRARENA / CASA ALGARRA (e.b.).- *Algarra, Aristu, Arlla, Arosa, Arotx, Artutx, Elizalde, Elizalt, Ernalz, Ezker, Fuertes, Gaiarre, Garro, Iniguez, Iriarte, Jimeno, Labari, Landa, Lareki, Lisalte, Lopez, Mainz, Meabe de la villa de Sarries, Monzon, Navarro, Ornat, Paskel, Salbotx, Torrea, Txerrail, Txoko, Uhalde, Uhalde, Xoko, Zoko.*

Burgi, deit. ABIZANDARENA / CASA ABIZANDA (e.b.).- *Abizanda, Aierra, Anai, Anaut, Arresia, Arros, Arrotx, Artika, Ayerra, Babil, Baiber, Baines, Baraze, Bilejo, Blasquiz,¹⁴ Borro, Bronte, Charles,¹⁵ Dausoa, Eginola, Erlanz (Herlanz), Esparza, Etxegoien, Fayánas, Ganare, Garat mayor, Garate, Garzia de Burgi, Ginda, Glaria, Iglesia, Inza, Larrea, Larreta, Laspidea, Mendibe, Nabarro, Navarro, Nikotxea, Orduna, Otxoa Zoko, Perez, Periz, Plaza (De la), Portaz, Regoin, Remon, Solana, Torrea, Txarles, Ugalde, Urrelo, Urrutia, Zabalza, Zoko.*

Erronkari, deit. AKERRETARENA / CASA AKERRETA (e.b.).- *Akerreta, Alkazaua (Alcazaba), Andueza, Argonz, Arnaut, Arotx, Arregi, Artutx, Baines, Barrena, Barrikat, Belza, Bernat, Bertol, Billoix, Bon, Bortiri, Brugorri, Burugorri, Cabodevilla, Campasolo, Daspa, Donazar, Eder Salbotx, Esandi, Estrada, Etxandi, Gainza, Gale, Ganbra, Garat, Garate, Garjon, Garzes Molin, Garzia, Gilimotx, Glaria, Indurain, Intxusta, Iriarte, Jabala (Xabala), Jamar (Xamar), Jandua (Xandua), Jauregi, Kanture, Kotxoa, Krutxaga, Laboraria, Landa, Larrenta, Lasala, Lopez, Mainz, Maio, Mantxo, Mariscal, Marko Jabala (Marko Xabala), Marko Sarries, Marko, Martitx, Mayo, Mendigatxa, Molin, Monzon, Orduna, Oriá, Ornat, Oset, Perez, Pilart, Rekalde, Remon, Retoza, Rey, Rojo, Ros, Salbotx, Sanz, Sarries, Serrano, Soravilla, Soteras, Surio, Tetxe, Torrea, Txerrail, Urzainki, Xabala, Xamar, Xandua, Zamargilea, Zapataria, Zarra, Zazu, Zoko.*

Garde, deit. ALFAURENA / CASA ALFAURE (e.b.).- *Alfaure, Alkat, Alkazaua (Alcazaba), Añaños, Andueza (Cf. Larraine, top. Andoze), Anso, Argonz, Artxet, Atotxa, Aznarez, Barrena, Begino, Beltran, Bernat, Bertol Migel, Blalco, Bon, Bradina, Casado, Cortes, Eder, Esparz, Etxandi, Ezker, Fernandez, Fuertes, Gaiarre, Galetx, Galindo, Gallant, Garjon, Garzia, Gillen, Glaria, Gorri, Gorrindo, Huesa, Iglesia, Ignacen, Indurain, Jauregi, Krutxaga, Lamarka, Laporta, Lasasoa, Laseta, Latran, Loigorri, Lopez, Lorente, Mainz, Maistera, Mantxo, Marko, Masterra, Mehia, Mendigatxa, Navarro, Nikolao, Orduna, Parra, Paskel, Perez, Salbotx, Sanz, Sastre, Surio, Txerrall, Urzainki, Zoko, Zubiri.*

Izaba, deit. ABIZANDARENA / CASA ABIZANDA (e.b.).- *Abizanda, Agerre, Aguado, Albeniz, Algarra, Alkat, Amigot, Anaut Lugea, Andi, Anso, Antxo, Anzaia, Ardatx, Arrako, Arregi, Arrizurieta, Autx, Baines, Baistero, Bake, Ballaz, Baraze Baines, Baraze Petrotx,*

¹⁴ Patronimikoak euskal grafiarekin idatz daitezke (Salaberri).

¹⁵ Zergatik ez *Txarles*? Ohikoa zen gure artean (id).

Bernat, Bidal, Bidar (graf. *Vidar*; cf. *Bidart*), *Bidart, Blasquíz, Bolant, Bon mayor, Bueno, Burugorri* (Burogorri), *Conget* (Konye), *Dronda, Ederra, Egurbide, Errabrasa, Esandi, Esparz, Estornés, Ezker, Fernández, Gaiarre, Gale, Garde, Garralda, Gastetx, Gil, Gillen, Gorrindo, Ibarra, Indurain, Intxa, Ipas, Jarra, Jimeno, Karrika, Konjet, Labaire, Labairu, Landa, Lanperez, Larreta, Lasa, Lugea (Luxea), Mainz, Maio, Marcilla, Marko, Menaut, Mendigatxa, Nikolau, Noke, Orduna, Ortiz, Otxoa, Peretx, Perez, Petrotx, Ripalda, Ros, Salanova, Salbotx, Sandi* (cf. *eSandi*), *Santamaria, Santxez, Sanz, Sena, Soro, Tapia, Tuteru, Txabarne, Txarrail, Txetxenike* (cf. *Etxenike*), *Txibarro* (cf. *Etxebarne*), *Txiberri* (cf. *Etxeberri*), *Uhalde, Vidal* (cf. *Bidart, Pilar*), *Xarra* (graf. *Jarra*).

Urzainki, deit. ANDREURENA / CASA ANDREU (e.b.).- *Andreu, Argonz, Aroza, Baines, Belea, Bergara, Bergera, Bertol, Braskotx, Conget, Erlex, Esandi, Etxandi, Fernandez, Fuertes, Gaiarre, Galetx, Iñigiz, Jarra, Karrika, Konjet, Krutxaga, Landa, Laporta, Larrenta, Lopez, Lopiz menor, Lorea, Luser, Mainz, Maio (Mayo), Navarro, Nekotxea* (Nekotx), *Orduna, Paskel, Perez, Salbotx, Solana, Txandi* (cf. *Etxandi*), *Txarrail, Txart* (Cf. *Etxart*), *Txerrail, Urzainki, Uztarroz, Vergara, Xarra / Jarra*.

Uztarroz, deit. AROZARENA / CASA AROZA (e.b.).- *Aroza, Arregi, Arrospide, Ezker, Galán, Garde, Garrido, Gorostordoí, Gorri, Gorria, Irigoien, Jauregi, Karrika, Krutxaga, Laiana, Lanz* (cf. *Erlanz*), *Lorea, Luxea (Lujea), Maio, Maisterra, Marko, Mendi, Nekotx, Ollaberri* (cf. *Olaberri*), *Orduna, Otxoa, Sanz, Tapia, Tolosana, Uhalde*.

2.3. Erronkaribarko oikonimian aipatutako izen-deiturak

Bidankoze, iz.-deit. ANGEL AROSARENA / CASA ÁNGEL AROSA (e.b.).- *Angel Arosa, Antonio Mainz, Akelino Larranbe, Domingo Ernalz, Fermin Paskual Salbotx, Ignazio Monzon, Joanot Belza, Juan Lareki, Lorenzo Mainz, Luis Mainz, Paskual Uhalde, Pedro Elizalde, Pedro Elizalt, Pedro Iñigez, Pedro Iñigiz, Romualdo Perez, Santxo Ezker*.

Burgi, iz.-deit. DOMINGO GARAT NAGUSIARENA / CASA DOMINGO GARAT MAYOR (e.b.).- *Domingo Garat mayor, Esteban Kamin, Iñigo Txarles, Joakin Ugalde, Joan Portaz, Josef Orduna, Juan Babil, Juan Bronte, Juan de la Plaza, Juanasinzza* (Juanes Inza), *Juanko Urrelo, Juanrosillo* (Juan Rosendo), *Luis Perez, Martin Sanz, Martin Solana, Matxin Regoin* (Martin Iregoin), *Migel Angel, Migel Etxegoien, Migel Perez, Pablo Lorente, Pablo Mantxo, Pascual Periz, Pascual Remon, Pedro Arrotx, Pedro Bronte, Pedro Erlanz, Pedro Leon, Pedro Monte* (Pedro Bronte), *Simon Orduna*. || Trataera modua: *Don Pedro*, la Borda de.

Erronkari, iz.-deit. AGUSTIN ANDRESENA / CASA AGUSTÍN ANDRÉS (e.b.).- *Agustin Andres, Agustin Barrikat, Ambrosio Rekalde, Angelo Zamargilea, Antonio Labiano, Atanasio Remon, Balentin Torrea, Baltasar Landa, Bautista Barrena, Bautista Sanz, Benilde Orduna, Biktoria Mainz, Bizente Donazar, Bizente Lopez, Bizente Mainz, Bizente Mendigatxa, Bizente Ornat, Bizente Soravilla, Blas Lopez, Diego Landa, Domingo Eder, Domingo Garzes Molin, Domingo Laboraria, Domingo Lopez, Domingo Monzon, Domingo Oria, Domingo Petri, Domingo Zapataria, Ebaristo Artutx, Estanislao Garzia, Esteban Andres, Esteban Burugorri, Esteban Daspa, Esteban Garjon, Esteban Jamar, Esteban Marko Sarries, Esteban Martin, Feliziano Jorge, Feliziano Serrano, Felipe Andres, Felipe Etxandi, Felix Cabodevilla, Felix Gainza, Fermin Surio, Franzisko Barrena, Franzisko Barrikat, Franzisko Eder, Franzisko Estrada, Franzisko Etxandi, Franzisko Garate, Franzisko Indurain, Franzisko Mantxo, Franzisko Oset, Franzisko Perez...*

GRAZIA GARATENA / CASA DE GRACIA GARAT (e.b.)¹⁶.- *Grazia Garat, Grazian de Larraun, Gregorio Jauregi, Ildefonso Barrena, Jabier Fermin Ros, Jabier Iriarte, Jabier Simon Burugorri, Joakin Cabodevilla, Joakin Eder, Joan de Lasala, Joan Garde, Jose Bernardo Sanz, Jose Burdaspal, Jose Etxandi, Jose Franzisko Sanz, Jose Gale, Jose Ignazio Andueza, Jose Indurain, Jose Joakin Burdaspal, Jose Manuel Jandua, Jose Maria Belza, Jose Martin, Jose Perez, Josef Eder, Juan Kosme Bernat, Juan Esteban Garate, Juan Ignazio Zazu, Juan Jabier Daspa, Juan Jose Martin, Juan Jose Mendigatxa, Juan Jose Zamargilea, Juan Migel Sarries, Juan Pablo Pilart, Juanko Brugarri, Julian Orduna...*

KATALINA KRUTXAGARENA / CASA DE CATALINA KRUTXAGA (e.b.).- *Katalina Krutxaga, Kontxa Sanz, Lorenzo Bon, Manuel Baines, Manuel Banes, Manuel Intxusta, Manueliko Martin, Maria Arotx, Maria Esandi, Maria Ramona Argonz, Mariano Bortiri, Mariano Ros, Martiginda (Martin Ginda), Martin Sanz, Meltxor Monzon, Migel Felipe, Pablo Mantxo, Paskual Alcazaba, Paskual Marko, Paskual Ornat, Paskual Sanz, Paskual Txerrail, Paskual Urzainki, Patrizia Eder y Salbotx, Paula Ros, Pedro Barrena, Pedro Esteban Arregi, Pedro Esteban Billotx, Pedro Esteban Eder, Pedro Franzisko Perez, Pedro Garjon, Pedro Jose (Martin y) Daspa, Pedro Jose Ornat, Pedro Juan Garjon, Pedro Larrenta, Pedro Lorenzo Perez, Pedro Ramon Lopez, Pedro Tomas Urzainki, Pedro Bizente Ganbra (Don), Pedro Zazu, Pio Glaria, Ramon Andres, Ramon Bertol, Simon Burugorri, Tomas Eder. || Trataera modua: *La Tía Mónica, Don Pedro Vicente Gambra.**

Garde, iz.-deit. AGUSTIN GLARIARENA / CASA AGUSTÍN GLARÍA (e.b.).- *Agustin Glaria, Agustina Krutxaga, Ambrosio Lopez, Andres Cortes, Angel Casado, Angel Glaria, Bartolome Gaiarre, Bartolome Garzia, Benita Santxo, Benito Mainz, Benito Urzainki, Bernardino Fernandez, Blas Gorri, Domingo Fuertes, Domingo Gaiarre, Domingo Manuel Casado, Domingo Manuel Gaiarre, Domingo Migel Beltran, Domingo Navarro, Elias Barrena, Esteban Bon, Felix Sanz, Feliziano Begino, Fernanda Etxandi, Grazia Nikolao, Ignazio Lorente, Jesus Alfaure, Jose (Maria) Urzainki, Jose Indurain, Jose Ramon Krutxaga, Jose Salbotx, Joset Gorrindo, Joset Ignazio Urzainki, Joset Manuel Iglesia, Joset Ramon Eder, Juan Domingo, Juan Joset Aznarez, Juan Laseta, Juan Mehia, Juan Migel Alkat, Juan Sanz, Juan Soldado...*

JUANKO ALKAZAUARENA / CASA JUANKO ALCAZABA (e.b.).- *Juanko Alkazaua, Juanko Gaiarre de Paskel, Juanko Laseta, Juanko Paskual de Gaiarre, Julian Gillen, Katalina de Eskarez (Ezkaroze), Kristobal Lopez, Leon Barrena, Leon Casado, Manuela Anso, Manuela Salbotx, Maria Angela Bradina, Maria Angela Ignazen, Maria Antonia Jauregi, Maria Isabel Urzainki, Maria Jeronima Gorri, Maria Josefa Orduna, Maria Parra, Maria Teresa Gorrindo, Martina Inés Bernat, Migel de Mendigatxa, Migel Javier Argonz, Migel Ramon Añaños, Migelanbra (Migel Ganbra), Pankrazio Gillen, Paskual Zoko, Pedro Alkat, Pedro Beltran, Pedro Esteban Perez, Pedro Gaiarre, Pedro Ignazen, Pedro Indurain, Pedro Lasaos, Pedro Loigorri, Pedro Manuel, Pedro Martin Marko, Pedro Migel Gaiarre, Pedro Migel Lopez, Pedro Uhesa, Petronila Casado, Pio Andueza, Raimundo Anso, Rosendo Beltran, Santiago Aznarez, Tomas Sanz.*

¹⁶ Erronkariko oikonimian jaso diren izen-deituren kopuru handia ikusita, zenbait paragrafotan bannatu dira irakurketa erraztearren. Paragrafo bakoitzaren aurrean, paragrafoaren lehenengo oikonimioa aipatzen da era normalizatuan. Hemendik aitzina honela jokatuko da baldin eta oikonimioen kopurua handiegia bada.

Izaba, iz.-deit. ADRIANO ESANDIRENA / CASA ADRIANO ESANDI (e.b.).- *Adriano Esandi, Agustina Lasa, Alfonso Ipas, Andres Algarra, Andres Bueno, Angel Anso, Angel Noke, Angel Ros, Atanasio Ezker, Bautista Amigot, Benanzio Anaut y Lugea (Luxea), Bizent Landa, Bizente Labairu, Dolores Landa, Domingo Konjet, Domingo Lasa, Esteban Garde, Felipe Ederra, Felipe Marko, Felipe Martxon, Fermin Bon, Fermin Petrotx, Franzisko Ballaz, Franzisko Maio, Jazinto Markon, Jazinto Martxon, Jesus Mainz, Joan Egurbide, Joakin Andi, Jose Peretx, Jose Perez, Josef Baraze Baines, Josef Baraze Petrotx, Josef Leandro Orduna, Juan Algarra, Juan Bizente, Juan Josef Indurain, Juan Pito, Juan Tapia, Julian Baraze, Julian Baraxe, Julian Perez, Kaietano Ezker, Kasimiro Anaut, Kristobal Petrotx...*

LUZIO ANAUTENA / CASA LUCIO ANAUT (e.b.).- *Luzio Anaut, Manuel Amigot, Manuel Anso, Manuel Bueno, Manuel Uhalde, Maria Ezker, Maria Karrika, Maria Paskuala, Mariano Gillen, Matias Andi, Matias Labairu, Migel Bon, Paskual Antonio, Paskual Ederra, Paskual Salbotx, Pedro Agerre, Pedro Angel Ezker, Pedro Antonio, Pedro Ezker, Pedro Marko, Pedro Mendigatxa, Pedro Uhalde, Pierra Gil, Remon Tuteru, Santxo Joan, Sebastian Otxoa, Xabier Anaut, Ziprian Tapia, Zipriano Perez.*

Behin baino gehiagotan izena eta deitura bat eginik azaltzen zaizkigu: KATALINGARDE BAITA, KATALINGARDENA / CASA KATALINGARDE (e.b.).- *Katalingarde, Angelanso, Jualanda (Juan Landa), Manolanso (Manuel Anso), Matiasandi, Paskualandi, Pedrozipian, Pedrogon (Pedro Bon), Petribarra (Petri Ibarra), Santxogarde, Tomasiderra (Tomas Ederra), Zipriansandi.*

Urzainki, iz.-deit. BIZEN LOREARENA / CASA BIZEN LOREA (e.b.).- *Bizen Lorea, Blasko Inigiz, Dionisio Fuertes, Domingo Braskotx, Domingo Esandi, Epifanio Baines, Esteban Uztarroz, Felicia Txerrai(l), Felipe Konjet (Felipe Conget), Felipe Salbotx, Fernando Fernandez, Franzisko Bergera, Franzisko Krutxaga, Hilario Urzainki, Jesus Gaiarre, Joan Belea, Joan Lopiz, Jose Ramon Perez, Juan Erlex, Juan Lopez, Juan Lopiz, Juliana Lopez, Juliano Luser, Justo Solana, Luis Karrika, Madalen Bertol, Manuel Konjet, Maria Esandi, Mariano Nekotxea, Martin Pantxo, Martin Perez, Martin Salbotx, Migel Konjet, Migel Jarra / Migel Xarra, Migel Landa, Nazario Galetx, Onesimo Salbotx, Paskual Landa, Paskual Urzainki, Pero Lopiz, Pilar Salbotx, Salvador Urzainki, Santxo Iniguez, Sebastian Perez, Silverio Perez / Silverio Pera.*

Uztarroze, iz.-deit. ALFONSO MAIORENA / CASA ALFONSO MAYO (e.b.).- *Alfonso Mayo, Antonio Orduna, Antxomarko ((S)antxo Marko), Bisantorduna (Bizente Orduna), Bizente Irigoien, Bizente Marko, Bizente Orduna, Felipe Marko, Gabriel Gorostordoy, Gaspar andres, Inozenzio Martin, Joan Martin Uhalde, Jose Garde, Josistola (Justo Sola), Josotxoa (Jose Otxoa), Juan Galan, Juan Polla, Juan Ramon, Juan Soldao, Julian Marko, Kasimiroguaile (Kasimiro Baile), Martimun (Martin Bon), Martinmoro (Martin Boro(nte)), Paiskolorea (Paskual Lorea), Paskual Gorria, Paskual Lorea, Perikober (Periko Ber(nat)), Ramona Ezker, Santiago Orduna, Santxo Garde, Santxo Tapia, Simon Barreña.*

2.4. Errokaribarko oikonimian aipatutako goitzenak

Bidankoze, goitiz. BELZARENA / CASA BELZA (e.b.).- *Belza, Bonba, Kostiol, Kurtxo, Larranbe, Maisterra, Makurra, Mendibelza, Mendigatxa, Milikotx, Patxaban, Patxapan, Paxapan, Roscas, Tanborin, Txantxolit, Txapatero, Txestas.*

Burgi, goitiz. BALBUTXARRARENA / CASA BALBUTXARRA (e.b.).- *Balbutxarra, Broxas (las), Calvo, Cebollón, Fillo, Larranbe, Marrakos, Mastuzarra, Milejo, Miskala, Miton, Palikas, Portalatín, Tolon, Txares, Txinko, Txurrut.*

Erronkari, goitiz. ARREÑUMERENA / CASA ARREÑUME (e.b.).- *Arreñume, Bizco, Chata, Chino, Mayora, Patxanko, Potot, Sordo, Tenor, Txamar, Txanka, Txanko, Txanpla, Txarja, Rojo.*

Garde, goitiz. GORRIRENA / CASA GORRI (e.b.).- *Gorri, Katalo, Mainate, Mandoma, Manzanas, Marrakos, Martintxipi, Narro, Pasentxa, Pelagallos, Pelikotxorro, Pollar, Tartamudo, Txandi (cf. Etxandi), Txargolo, Txipi. || art. mask. El Calvo.*

Izaba, goitiz. AMANDIARENA / CASA AMANDIA (e.b.).- *Amandia, Aprenye, Bailon, Beltxa, Beltxozurdo, Beluturri (cf. top. Velayturri), Berdaiska, Burugorri (Burogorri), Buruzuri, Callerin, Chatico, Contin, Cuartillo, Fasi, Fortxuna, Gallos, Garatxandi, Gardatxo, Gartxo, Gatxan, Gison, Higuela, Hombres, Irozando (Izb. top. Irozaldo), Istupa, Jisebles, Juan Txulo, Kallerin, Kapel, Karallot, Kartutxo, Katxao, Katxas, Kaxtutxas, Kaxau (cf. deit. Cassiau), Kontin, Konye, Kullo, Kurrimon, Lakuntxa, Largo, Lerden, Letron, Lloro, Luzeno, Machorroyo, Malarres, Malduermes, Mantetas, Marengo, Markon, Marruxuri, Martxon, Menenxa, Merke, Mil hombres, Mintxapan, Modesto, Mojetes, Montxori, Moreno, Moxeko, Muertxo, Otakar, Otatx, (P)aiskoles, Paletas, Pasolargo, Patx Perenika, Pax, Pedrolo (cf. Pedro Lorea), Pelagallos, Pelakatxas, Perena, Pernil, Perropresa, Pilla, Pito, Portillo, Potxent (Potient, Pottent, Potxen), Potxolo, Presa, Rikaratx, Rioja, Rojo, Rugas, Sabuki, Sandunga, Sasi, Sultán (cf. Xoldan), Suri, Tapaculo, Tártaro, Tibal, Traueko, Trifon, Txakil, Txantero, Txapatera, Txapel, Txarranko, Txarrantxulo, Txatiko, Txiki, Txikilan, Txulo, Urondo, Volant (Bolant), Xaxi, Xorrotxa, Zurdo, Zurruples.*

Urzainki, goitiz. AMATXORENA / CASA AMATXO (e.b.).- *Amatxo, Arroñume, Arronyo, Cojo, Joispa, Kapel, Kapelon, Makurra, Marruxuri, Milikotx (cf. Biliotx), Pera, Rojo, Tabernazar, Tanborin.*

Uztarroze, goitiz. ALGRANDARENA / CASA ALGRANDA (e.b.).- *Algranda, Andi, Anzaia, Arraga, Barantxol, Barreña, Bato, Bedut, Ber, Beramendi, Berantxol, Berri, Bollaberri (Ollaberri), Bortiri, Burusuri, Gorri, Gorria, Gorrituandi, Gorritxo, Guaille, Kaltxes, Karrestuetas, Katiron, Kilingo, Lagin, Laguaio, Lain (La(g)in), Lamina, Latxa, Maisterrandi, Malangorria, Mintxarregi (Montxarregi), Moro, Mundugus (Murdukutx), Murixuri, Mutxaga, Nimiñi, Niño (Jose), Onsanai, Palenke, Palotes, Pettit, Polla, Pollo, Ramandio, Roizu, Rose, Roye, Saklo, Saro, Saset, Soldan, Soldao (cf. Soldado, Xoldan), Suanes (cf. iz. ber. Juanes), Suri, Surio, Tella gorri, Tontico (Tontiko), Turse, Txabalo, Txapao, Txarde, Txarko, Txatorra, Txiliongo, Txupe, Txurru (Txurrust), Unsanai, Ur-luzia, Uxut, Xabalo, Xangrat (Juan Garat), Xarde, Xarla (Txarles), Xaro, Xaurin, Xausi, Xexenta (cf. deit. Xixant), Xiaro, Xiaurin, Xoldan, Xuri, Xurio, Zakila.*

2.5. Erronkaribarko oikonimian aipatutako lanbideak

Bidankoze, lanbid. AROTXENA / CASA AROTX (e.b.).- *Arotx* ‘arotza’, *Arosa* (id.), *Labari* ‘labezain, labekari’.¹⁷ = Erdaraz ere zenbait lanbide: *Casa Calderero, Casa Sacristán.*

¹⁷ Hala eta guztiz ere, eta Patxi Salaberrik ohartarazten didanez, *gortari* edo *kortari* ez da “korte” *korte* + *iri* baizik; *atari*, *karrikiri* eta besteren ildotik.

Burgi, lanbid. GLARIARENA / CASA GLARIA (e.b.).- *Glaria* ‘gelaria’, *Arros* eta *Arrotx* ‘arotza’. = Etxe anitzek erdal lanbide baten izena dute: *Casa Barbero*, *Casa Carpintero*, *Casa Mase Paskoal El Barbero*, *Casa Modesto* (‘modisto’), *Casa Panadero*, *Pelayre*, *Sacristán*, *Zapatero*, *Zarrajero*.

Erronkari, lanbid. LABORARIARENA / CASA LABORARIA (e.b.).- *Laboraria*, *Zamargilea*, *Zapataria*, *Arotx*, *Glaria*. = Erdal etxe izenak: *Casa del Abad*, *Cirujano*, *Cucharero*, *Casa vieja del Cura*, *Casa Trujalero*.

Garde, lanbid. ALKATENA / CASA ALKAT (e.b.).- *Alkat* ‘alkate’, *Glaria*, *Maisterra*, *Masterra* ‘maizterra’. = Erdal etxe izenak: *Casa Cucharatera*, *Casa Letrado*, *Casa Molinero*, *Casa Sastre*, *Casa Soldado*, *Casa Tablajero*, *Trujalero*, *Zapatero*.

Izaba, lanbid. ANZAIARENA / CASA ANZAIA (e.b.).- *Anzaia*,¹⁸ *Alkat*, *Labaire* ‘labari’.¹⁹ = Erdal etxe izenak: *Casa Aguado*, *Casa Baistero*, *Casa Carabineros*, *Casa Cerrajero*, *Casa del Cura*, *Casa del Ermitaño*, *Casa El Fraile*, *Casa Hojalatero*, *Casa Modesto* (‘modisto’), *Casa Molinero*, *Casa Pintor*, *Casa Santero*, *Casa Sastre*, *Secretario*, *Sereno*, *Tejero*, *Tutora*, *Casa Viajeros*, *Casa Zapatero*, *Casa Zerrajero*.

Urzainki, lanbid. AROZA BAITA, AROZANEA / CASA AROZA (e.b.).- *Aroza*. = Erdal etxe izenak: *Casa Alguacil*, *Casa Cucharero*, *Casa Donantes*, *Casa Esquilano*, *Casa Meler*, *Casa Organista*, *Casa Tejedor*, *Casa Zapatero*.

Uztarroze, lanbid. MAISTERRA BAITA, MAISTERRANEA / CASA MAISTERRA (e.b.).- *Maisterra*, *Aroza*. = Erdal etxe izenak: *Casa Artillero*, *Casa Fraile*, *Casa Médico*, *Casa Molinero*, *Casa del Párroco*, *Casa Sastre*, *Casa Secretario*, *Casa Zapatero*.

2.6. Erronkaribarko oikonimoen txikigarriak (atzizkiak)

Erronkaribarko oikonimian erabiltzen diren atzizki txikigarriez bezainbatean, ondoko hauek dira gehien erabiltzen direnak:

1. *-iko*, *-ika*. Burgin, *Casa Bertolico* (*Bertolico Baita*, *Bertolikonea*), *Casa Manuelico*. Erronkarin, *Casa Manuelico* (*Manueliko Baita*, *Manuelikonea*). Izaban, *Casa Americanico* (*Amerikaniko Baita*, *Amerikanikonea*), *Casa Anselmico*, *Casa del Curica*, *Casa Ferminico*, *Casa Martxoniko*, *Casa Migeliko*, *Casa Molinerico*, *Casa Paleticas*, *Casa Perenika*, *Casa Pilartiko*, *Casa Rafaelico*, *Casa Txarrailiko*, *Casa Txibarriko*. Urzainkin, *Casa Angelico* (*Angeliko Baita*, *Angelikonea*). Uztarrozen, *Casa Venturica* (*Benturika Baita*, *Benturikonea*), *Casa Juaniko*, *Casa Maisterrika*, *Casa Periko*, *Casa Tontico*.
2. *-txo*. Izaban, *Casa Kintxo* (cf. *Joakin*), *Casa Zipiantxo*, *Casa Zipriantxo*. Urzainkin, *Casa Amatxo*, *Casa Migeltxo*. Uztarrozen, *Casa Juantxo*, *Casa Maritxo*, *Casa Ramontxo*. 2.1. Aldaera, *-xo*. Uztarrozen, *Casa Jabroxo*.
3. *-ko*. Erronkarin, *Casa Juanko* (*Juanko Baita*, *Juankonea*). Garden, *Casa Juanko*, *Casa Lusarko* (*Lusarko Baita*, *Lusarkonea*). Izaban, *Casa Loisko* (*Loisko Baita*, *Loiskonea*). 3.1. Aldaera, *-eko*. Zaraitzun, “*Juaneco Goyena*” (1610 NPA).
4. *-sko*. Uztarrozen, *Casa Fedrosko* (*Fedrosko Baita*, *Fedroskonea*, hau da, *Pedroskonea*).

¹⁸ Cf. gorago “domingo *ancaña*... del lug.r de xarauta de la Tierra de Sola de Francia” (1603 NPA)

¹⁹ Cf. gorago *Labari* oikonimoari buruz errandakoa eta *Mugari* > *Mugaire* (Salaberri).

5. *-on*. Garden, *Casa Anton* (*Anton Baita, Antonenea*), *Casa Miguelon*. Izaban, *Casa Petró*n (*Petron Baita, Petronenea*).
6. *-ito, -ita*. Burgin, *Casa Pepita* (*Pepita Baita, Pepitanea*). Izaban, *Casa Angelita* (*Angelita Baita, Angelitanea*). Uztarrozen, *Casa Gabrielito* (*Gabrielito Baita, Gabrielitenea*).
7. *-illo, -illa*. Burgin, *Casa Juanillo* (*Juanillo Baita, Junillonea*), *Casa Solanilla*. Izaban, *Casa Cuartillo* (*Kuartillo Baita, Kuartillonea*).
8. *-ete, -eta* (nafar-aragoiera erromantzearen atzizki txikigarria). Izaban, *Casa Barbareta* (*Barbareta Baita, Barbaretanea*). Uztarrozen, *Simonete* (*Simonete Baita, Simonetenea*).

2.7. Erronkaribarko oikonimoen txikigarriak (sabaikaritze adierazkorra)

Atzizki txikigarriez gainera, sabaikaritze adierazkorra bera ere oso erabilia da hipokoristikoak sortzeko: Bidankozen, *Casa Matxin* (*Matxin Baita, Matxinenea*), *Montxonena*, *Zereñando*. Burgin, *Casa Llarri* (*Llarri Baita, Llarrinea*), *Ñigo*. Erronkarin, *Casa Txantxon* (*Txantxon Baita, Txantxonea*). Izaban, *Casa Balenxa* (*Balenxa Baita, Balenxanea*), *Balenxia*, *Engrasi*, *Fatxi*, *Frantxo*, *Graxa*, *Intxa* (*Inza*), *Juisto*, *Karboñero*, *Kontxi*, *La Kuntxa*, *Marxelino*, *Pantxo*, *Paullo*, *Pollo* (*Paullo*), *Sipian* (*Zipian*), *Txetxenike*. Urzainkin, *Casa Matxeo* (*Matxeo Baita, Matxeonea*), *Pantxo*, *Pello*, *Txanbolin*, *Txokorro*. Uztarrozen, *Casa Allaman* (*Allaman Baita, Allamanenea*), *Blax*, *Krux*, *Larreña*, *Llaman*, *Marxelina*, *Ofisial*, *Ollaberri*, *Xabalo*, *Xangrat* (*Juan Garat*), *Xarde*, *Xarla*, *Xaro*, *Xaurin*, *Xausi*, *Xexenta* (*Xixant*), *Xiaro*, *Xiaurin*, *Ximoneti*, *Xoldan*, *Xuri*, *Xurio*.

2.8. Erronkaribarko oikonimian aipatzen diren beste hipokoristikoak

Zenbaitetan hipokoristikoak izenak laburtuz, murrizketaren bidez edo mailegutzaren bidez lortzen dira: Burgin *Casa Vitor* (alegia, *Bitor Baita, Bitorrenea*). Erronkarin *Casa Filipina*. Izaban, *Casa Beni*, *Casa Bitoria*, *Casa Trini*, *Casa Zipian*. Uztarrozen, *Casa Pepe*.

2.9. Erronkaribarko oikonimian aipatutako gentilizioak

Etxe anitzen izenak gentilizio bati dagozkio: Burgin, *Casa Gardar* (alegia, *Gardar Baita, Gardarrenea*) eta *Casa Indiano*. Erronkarin, *Casa El Ches*o (*Txeso*), *Casa Indiano*. Garden, *Casa El Ches*o (*Txeso*), *Casa El Chino* (*Txino*), *Casa El Ruso*. Izaban, *Casa Americano*, *Casa Aragueko*, *Casa Ejeano*, *Casa Indiano*, *Casa Jaqués*, *Casa Lecho* (*Casa El Ches*o), *Casa Petillano*, *Casa Sigüesano*, *Casa El Txeso* (*Cheso*), *Casa Urzankiar*, *Casa Zaragozano*. Uztarrozen, *Casa Urzankiar*.

2.10. Erronkaribarko oikonimian aipatutako toponimoak

Jabearen jatorria adierazteko gentilizioa ez ezik, bere jaioterriaren izena ere aipa daiteke: Bidankozen, *Casa Arguedas* (*Argedas Baita, Argedasenea*), *Casa Rakas* (*Arrakas*). Burgin, *Casa Almazán* (*Almazan Baita, Almazanenea*), *Casa Burdaspal*, *Urdaspal*. Erronkarin, *Casa Burdaspal* (*Burdaspal Baita, Burdaspalenea*), *Casa Garde*,

Casa Sarries. Izaban, *Casa Garde* (*Garde Baita*, *Gardenea*), *Casa Luesia* (*Loesia*), *Casa Santacara*. Urzainkin, *Casa Urzainki* (*Urzainki Baita*, *Urzainkinea*), *Casa Uztarroze* (*Uztarroze Baita*, *Uztarrozenea*). Uztarrozen, *Casa Garde* eta *Casa Izor* edo *Izort* (*Izort Baita*, *Izortenea*); cf. Bareton Ibarrean,²⁰ top. nag. *Issor*, eusk. *Izorra*.

2.11. Morfologia: genitiboaren garapenak oikonimian²¹

Jabego genitiboari dagokionez, oikonimian aldaera sinkopatu batzuk aurkitzen ditugu: 1. *-r(e)na*. Bidankozen, *Landarna*, *Laskorna*, *Lengorna*, *Uhalderna*, *Zinpinterna*, *Zinpitarna*. Cf. Anso, top. *Usarna*. 2. *-(e)n*. (alboko kontsonante baten ondoren) Bidankozen, *Danielna*, *Rafelna*. Hala eta guztiz ere, albokoaren atzean ez da sinkopa beti gertatzen: *-en*. Burgin, *Kapalena*. Bestalde, aipatu testu inguruez gainera ez da eskuarki gertatzen: *-en*. (konts.) Bidankozen, *Mainzena*, *Montxonena*, *Santxena*.

Ondoko kasuan, berriz, metatesiak jotako adibide baten aurrean gaude: *-(r)en*. (bok.) Bidankoze, *Borda Mantxonera* (hau da, *Mantxorena*).

Lekuzko genitiboa, bestalde, ez da oikonimian maiz gertatzen, eta agertzen delarik abizen baten zati izan ohi da: *-ko*. “los campos del dicho p.o lopez q. son los que Solian ser de *casa de hechandicoa*” (1652 NPA).

2.12. Morfologia: artikularen erabilera oikonimian

Finean, lan honi bukaera emateko aipatu behar da Erronkaribarko oikonimian artikulua duen garrantzia. Izan ere, emakumeen izen gehienei artikulua erantsi ohi zaie; esate baterako, Izabako oikonimia adibidetzat hartzen badugu etxe izen hauek aurkituko ditugu: *Casa La Angelita*, *Casa La Barbareta*, *La Klemen*, *La Eulogia*, *La Gabina*, *La Gervasia*, *La Higuela*, *La Jesus*, *La Kuntxa*, *La Leonides*, *La Lola*, *La Lonides*, *La Lucía*, *La Magdalena*, *La Marcela*, *La María*, *La Maripaiscola*, *La Marta*, *La Matea*, *La Matilde*, *La Miguela*, *La Paulina*, *La Petronila*, *La Primitiva*, *La Rogelia*, *La Sasi*, *La Trini*, *La Txapatera*, *La Valeriana*.

Gizonezkoen pertsona izenekin gertatzen ez den arren, beraiei dagozkien lanbide, goitzen edota gentilizioekin maiz kausitzen da. Izaban etxe izen hauek artikulua maskulinoa dute: *Casa El Aguau*, *Casa El Americanico*, *El Cerrajero*, *El Chatico*, *El Chesu* o *Casa Lecho*, *El Coso*, *El Ejeano*, *El Gardacho*, *El Hojalatero*, *El Molinero*, *El Petillano*, *El Pintor*, *El Secretario*, *El Sultán*, *El Tejero*, *El Txiki*, *El Zurdo*.

3. Patxi Goenagaren omenaldian oikonimiak bere lekua

Benetan herri baten mundu kontzeptuala barnetik ezagutu nahi badugu, haren oikonimia, toponimia eta, oro har, onomastikaren alde guztiak ikertu behar ditugu,

²⁰ “Valle de Bareton del Reyno de Bearne” (1649 NPA). Anson, deitura bezala dokumentatua: “Pedro Perez Bareton” (1691 EBNA), “Simon Jusephe Perez Bareton” (id.). Aldaera, *Baretones*: “la dca. valle de bal de baretones” (1614 NPA), “el balle de baretones del principado de bearne” (1624 id.); gentilizioa, *baretones*, *baretoneses* (1883 EBNA). Beste aldaera batzuk, *Baretons*, *Baretous*: “la balle de baretons” (1602 NPA); “de Baretous et d’Urdaix” (1466 PADA).

²¹ Patxi Salaberriren proposamena eredu hau ezartzea eta aplikatzea da, Estornesek proposatzen dituen *-nea* edo *Baita* erabili beharrean.

herriak erabiltzen dituen izenen azterketa egitea ezinbestekoa baita herriaren sinesmenak, beldurrak eta sentimentuak —behin baino gehiagotan kontrajarriak— eza-gutu ahal izateko. Herri bateko leku izenak eta bere biztanleen izenak, deiturak eta goitzenak aztertzen baditugu, herri horren mundu kontzeptualari buruzko garrantzi handiko informazioa jasoko dugu eta geure buruetan itzulika dabilen hainbat galde-rari erantzuna emanen diogu.

Irakasle fin eta ikertzaile trebe Patxi Goenagari egiten zaion omenaldi honetan oikonimiak, onomastikaren ordezkari, bere lekua izan du. Patxi Goenagaren ikas-lea izan nintzen eta oraindik dut gogoan, gramatikaren bideetatik une llabur batez ateratzen ginelarik, nola hitzen esanahaiaren inguruan edota esapideei buruz egiten zigun hainbat galdera: “Esne behia zer da?” “Zer ote behi esnea...?” “Erdibidean gel-ditu gara edo oraindik bide erdian gaude lan egiteko prest?” “Esapide honek zer esan nahi du?” “Egitura honek nola du izena?” “Azalekoa ote da edo guztiz sakona?”

Patxiren eskoletatik atera nintzenetik milaka galdera izan ditut buruan eta, ez osoki zorte handiarekin, baina guztxi erantzuna ematen saiatu naiz behintzat. Honela, izenen azterketari ekin nionean hiru errege faltsuei mahaia kendu eta heriosuhar ihesari emandako hiru esklabuei babesa eman nien.

Patxiren galderen erantzunak eskatu dizkiet guztxi eta Burgiko belaginek erantzun-ak eman beharrean, galderak egiten jarraitzeko eskatu didate. Ez diezaiozula sekula ere galderak egiteari utz. Oikonimiari esker banakoei gertatzen zaienaz jabetzeaz gainera, giza talde osoari gertatzen zaionaz, besteekin duen hartu-emanaz eta haien arteko ohiturez ere jabetu gara, bai eta jakin ere gure kulturari nola eutsi dioten, gure altxorra nola handitu duten. Handik ikasi dugu eta gure aurrekoen jakituriaz aberastu gara.

Hiru behi, hiru mairu, hiru errege eta maisu gogoangarri bat. Eta hori guztia irakasle batek behin galdera bat egin zigulako. Benetan, balio handiko irakaspena.

Bibliografia

- Azkue, R. M., 1905-06, *Diccionario vasco-español-francés*. Facsimile; Euskaltzaindia, 1984 (3).
 Barandiaran, S., 1956, “Roncal, Riñón de Vasconia”, *BAP* XII (4).
 Barbier, J., 1929, *Ichtorio michterio*, Imp. du Courrier [berrarg. *Ixtorio-mixterio*, Labayru, 1990].
 Estornes Lasa, B., 1997 *Diccionario español-uskara roncalés*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
 Idoate, F., 1977, *La Brujería en Navarra*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
 Jimeno Aranguren, R., 2002, *Advocaciones y culto a los santos en la Navarra primordial*, Doktorego Tesia, Iruñea.
 Le Blant, R., 1920, “Le tribut des trois vaches”, in *Aspects de la vie pastorale dans la montagne basque et béarnaise, catalogue et recueil de textes*, Archives Départementales des Pyrénées-Atlantiques et leur Service éducatif. Pau, 1980 berrarg.
 Lonné-Peyret, J.-M., 1989, *Arette, un pionnier raconte*, Arette.
 Mitxelena, K., 1973, *Apellidos vascos*, Biblioteca Vascongada de los Amigos del País (lan honetan erabiltako argitalpena, Txertoa, Donostia, 3. arg.)
 Papy, M., 1986, “Mutilation d’un rite: la junte de Roncal et Barétous et la crise de nationalisme français dans les années 1890”. *Lies et Passeries dans les Pyrénées*, Archives Départementales. Tarbes, 197-233.
 Polge, H., 1977, “Bakiak egin”, *CEEN* 9: 26, 173-178.